

malar ışığında Kindî'nin mûsikiye dair günümüze ulaştığı bilinen belli başlı risâleleri şunlardır: 1. *Risâle fi hubri şî-nâ'ati'l-te'lîf*. Beste (kompozisyon) sanatı, ses perdeleri, notasyon, melodik yapı türleri gibi konular etrafında şekillenen risâle bazı kaynak ve araştırmalarda *Risâle fi hubri te'lîfi'l-elhân* olarak adlandırılmıştır. Eserin tek nüshası British Museum'da kayıtlı (Or., nr. 2361) bir yazmanın 165^a-168^a varakları arasında yer almaktadır. Kindî'nin, üzerinde en çok araştırma yapılan mûsiki risâlesi olan bu eserle ilgili ilk çalışma, Mahmûd Ahmed el-Hifnî ve Robert Lachmann'ın ortaklaşa yaptıkları tahkikli neşirdir (Leipzig 1931). Daha sonra bunu Yûsuf Şevkî ve Zekerîyyâ Yûsuf'un neşirleri izlemiştir (yk. bk.). 2. *Kitâbü'l-Muşavvitâtî'l-veteriyye min zâtî'l-veterî'l-vâhid ilâ zâtî'l-veterî'l-aqrati'l-evtâr*. Üç bölümden (makale) meydana gelen risâlede sırasıyla enstrümanlar ve tel sayıları, melodilerin kompozisyonları, tellerin özellikleri ele alınmaktadır. Halife Mu'tasım-Billâh'a sunulan ve Receb 631'de (Nisan 1234) istinsah edilen, dünyada bilinen yegâne nüshası Bodleian Library'de kayıtlı (Marsh, nr. 663) yazmanın 226-238 sayfaları arasındadır. 3. *Risâle fi eczâ'i hubriyye fi'l-mûsîkâ*. Berlin'de Tübingen Üniversitesi Kütüphanesi'nde (Ahlwardt, V, 57, nr. 5503, vr. 31^b-35^b). Muhtemelen Ahmed b. Mu'tasım için yazılan risâle iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ritim kalıplarını, ritimler arası geçişleri, mûsiki-şiiir münasebetlerini, ikinci bölüm ud tellerinin dört unsur sistemine tatbikini, renk ve kolların özellikleriyle bunların insana tesirlerini, filozofların mûsikiyle ilgili sözlerini konu almaktadır. 4. *Risâle fi'l-lu-hûn ve'n-nağam*. Ahmed b. Mu'tasım için yazılan risâle ud ve aksamı, ud telleri ve nota bilgisi, ud üzerinde egzersizler gibi konuları içine alan üç bölümden meydana gelmektedir. Bir nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı (nr. 1705) bir yazmanın 110^b-123^a varakları arasında yer almaktadır. Ayrıca ilk sayfaları eksik olan bir diğer nüsha da Tübingen Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (a.g.e., V, 57, nr. 5503, vr. 25^a-31^a). Bunların dışında bazı kaynaklarda Kindî'ye ait olduğu ifade edilen eserler de şunlardır: *Risâle fi şî-nâ'ati'l-aqvâli'l-'ade-diyye*, *Risâle fi'l-ikâ'*, *Risâle fi kîsmeti'l-kânûn*, *Kitâbü'l-A'zam fi te'lîfi'l-lu-hûn*, *Risâle fi'l-medhal ilâ şî-nâ'ati'l-mûsîkâ*.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *Risâla fi Hubr Ta'lif al-Alhân: Über Die Composition Der Melodian* (nşr. R. Lachmann - Mahmûd Ahmed el-Hifnî), Leipzig 1931; Fârâbi, *Kitâbü'l-İşşâ'i'l-ikâ'ât*, Manisa İl Halk Ktp., nr. 1705, vr. 89^b; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 365; İbnü'l-Kiftî, *İhbârü'l-'ulemâ*, s. 242; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ*, Kahire 1882, s. 610; Ahlwardt, *Verzeichnıs*, V, 57, nr. 5503; H. G. Farmer, *Arabic Musical Manuscripts in the Bodleian Library*, London 1925; a.mlf., *The Influence of Music from Arabic Sources*, London 1926; a.mlf., *Meşâdirü'l-mûsîkâ'l-'Arabiyye* (trc. Hüseyin Nassâr), Kahire, ts. (Mektebetü Mısır), s. 10; a.mlf., "An Old Moorish Lute Tutor", *JRAS*, II (1931), s. 358; a.mlf., "Mûsîkî", *İA*, VIII, 680; B. R. D'éranger, *La musique arabe*, Paris 1938, II, 256; Mahmûd Ahmed el-Hifnî, *Risâletü'l-Kindî fi eczâ'i hubriyye fi'l-mûsîkâ*, Kahire 1959; Azîz Şevân, *el-Mûsîkâ li'l-cemî'*, Kahire 1959, s. 57; T. J. de Boer, *İslâm'da Felsefe Tarihi* (trc. Yaşar Kutluay), Ankara 1960, s. 69; Zekerîyyâ Yûsuf, *Mûsîkâ'l-Kindî*, Bağdad 1962; a.mlf., *Mû'elleftâtü'l-Kindî el-mûsîkiyye*, Bağdad 1962; Kâzım Uz, *İşlâhâtü'l-mûsîkâ* (trc. İbrâhîm Dakûki), Bağdad 1964, s. 67; Mecdî Ukaylî, *es-Simâ' 'inde'l-'Arab*, Dimaşk 1966, s. 28; H. Corbin, *Târîhu'l-felsefeti'l-İslâmiyye* (trc. Nusayr Mürüvve - Hasan Kubeysî), Beyrut 1966, s. 239; Yûsuf Şevkî, *Al-Kindî's Essay in Composition*, Kahire 1969, s. 231; Sâmi Hâfız, *Târîhu'l-mûsîkâ*, Dimaşk, ts., s. 102; Abdurrahman Bedevî, *Histoire de la philosophie en Islam*, Paris 1972, II, 392; J. Jenkins - P. R. Olsen, *Music and Musical Instruments*, London 1976, s. 33; O. Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music AD 1250-1300*, London 1978, s. 23; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979, s. 255, 335; Ahmed Fuâd el-Ehvânî, *Kindî feylesüfû'l-'Arab*, Kahire 1985, s. 185; Sâlih Mehdî, *İkâ'âtü'l-'Arabiyye ve eşkalihâ*, Tunus 1990, s. 11-12; *İslâm Düşüncesi Tarihi* (ed. M. M. Şerif), İstanbul 1991, II, 37; Ahmet Hakkı Turabî, *el-Kindî'nin Mûsiki Risâleleri* (yüksek lisans tezi, 1996), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Hilmi Ziya Ülken, "Irak'ta Bağdad ve el-Kindî'nin 1000. Yıldönümünü Anma Töreni", *AÜİFD*, X (1962), s. 157; C. Cowl, "The Risâla fi Hubr Ta'lif al-Alhân of Jaqub Ibn İshaq al-Kindî (790-874)", *The Concert*, XXIII, Canada 1966, s. 129-166; Âdil Kâmil Âlûsî, "el-Mahtûfâtü'l-Mûsikiyyetü'l-'Arabiyye", *Meurid*, X, Bağdad 1980, s. 335.

AHMET HAKKI TURABİ

KİRA

(bk. İCÂRE).

KİRÂMEN KÂTİBİN

(الكرام الكاتبون)

İnsanların söz ve davranışlarını kaydeden melekler.

Sözlükte "yazan, kayda geçiren" anlamındaki kâtib ile "iyi, dürüst ve değerli" anlamındaki kerîm kelimesinin çoğulundan oluşan kirâmen kâtibîn terkibi "de-

ğerli yazıcılar" mânasına gelir. Kur'an-ı Kerîm'de ceza ve mükâfat günü olarak nitelendirilen kıyametin vukuunu inkâr edenlere hitap edilirken insanların üzerinde yaptıklarını bilen gözetleyicilerin bulunduğu ifade edilir ve bunların Allah nezdinde makbul yazıcılar olduğu belirtilir (el-İnfîtâr 82/9-12). Âyetin "makbul yazıcılar" anlamındaki kısmı cümle kuralları gereği kirâmen kâtibîn şeklini almıştır. Bazı hadis rivayetlerinde ise "el-kirâmü'l-kâtibûn" terkibi de geçmektedir (Müslim, "Zühd", 17).

Kur'an'da yazıcı meleklerle atıfta bulunan çeşitli âyetler vardır. Allah'ın insana şah damarından daha yakın olduğu, kişinin sağında ve solunda karşılıklı oturan iki meleğin (mütelakkî = alıcı) bulunduğu ve onun ağzından çıkan her sözü meleğin kaydettiği belirtilmektedir (Kâf 50/16-18). Her ne kadar Muhammed Esed "iki alıcı" ile, insanın içinde üstünlük kurmak için mücadele eden iç dürtü ile aklın kastedildiğini söylüyorsa da (*Kur'an Mesajı*, s. 1062-1063) bunun isabetli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira bütün müfessirler, bu ifadenin sevapları ve günahları yazan iki meleğe işaret ettiğini ittifakla söylediği gibi (meselâ bk. Taberî, XXVI, 98; Âlûsî, XXVI, 179-181), gerek âyetin bağlamı gerekse diğer bazı âyetlerde yazıcı meleklerle açıkça temas edilmiş olması bunun insanın iç duyguları ve aklıyla yorumlanamayacağını göstermektedir. Aynı sûrede, sûra üfürüldükten sonra insanın mahşere "sürücü" (sâik) ve "şahit"le gideceğini belirten âyet de (Kâf 50/21) bazı müfessirlerce iyilik ve kötülükleri yazan iki melek, bazılarınca sürücü olan ayrı bir melek, şahit ise yazıcı melek olarak kabul edilmiştir (Âlûsî, XXVI, 183-184; Elmalılı, VI, 4515). Diğer taraftan müşriklerin kendi aralarındaki sırları ve gizli konuşmaları kimsenin işitmediği yolundaki zanlarının yanlışlığına temas edilen âyet, "Yanlarında bulunan elçilerimiz her şeyi yazmaktadır" (ez-Zuhruf 43/80) cümlesi de açıkça yazıcı melekleri anlatmaktadır. Bazı âyetlerde yazma işi doğrudan Allah'a izâfe edilmekteyse de (el-Enbiyâ 21/94; el-Câsiye 45/29) bu beyanı müfessirler O'nun tarafından görevlendirilen melekler şeklinde yorumlamışlardır (Fahredden er-Râzî, XXVII, 272). Ayrıca insanların benimsediği inançların ve işlediği bütün fiillerin tesbit edilmiş olup kıyamet gününde sunulacağı (el-İsrâ 17/13-14), bu belgenin cennete girecekler sağdan, cehenneme girecekler soldan veya arkadan verileceği (el-Hâkka

69/19-26; el-İnşikâk 84/7-12) bildirilmektedir. Yazılı belgeden bahseden âyetler dolaylı olarak yazıcılara da işaret etmektedir. Yazıcı melekler -Kâf sûresindeki âyet hariç (50/17)- çoğul şeklindeki kelimelerle zikredilmiştir. Müfessirler adı geçen sûredeki âyetten hareketle bunların sayısının iki olduğunu, diğer âyetlerde bütün insanların yazıcı meleklerine işaret edildiği için çoğul olarak kullanıldığını söylemişlerdir (a.g.e., XXXI, 83). Kur'ân-ı Kerim'de kaydedici meleklerin kayıtlarını nereye yazdıkları belirtilmemiştir. Kıyâmet gününde yazılı belgelerden başka insanın el ve ayak gibi organlarının da konuşacağını ifade eden âyetler (Yâsîn 36/65; Fussilet 41/20-21) dikkate alındığında bu kaydın insanın fizik yapısı üzerine yapılmış olacağını söylemek mümkün görünmektedir.

Hadislerde de bazan doğrudan, bazan yazıcılık fonksiyonlarına atıf yapılarak kirâmen kâtibinden söz edilmektedir. Hesap gününde insanların işledikleri kötülükleri organlarının haber vereceği bildirilmiş, ayrıca kirâmen kâtibinin yazdıklarının şahitlik olarak yeteceği (Müslim, "Züh'd", 17), yazıcı meleklerin kayıtlarının asla zulüm niteliği taşımayacağı (Tirmizî, "İmân", 17), kul kötü bir fiil yapmaya niyet ettiğinde onu işlemedikçe Allah'ın meleklerle bunu yazmamalarını, işlediği takdirde ise bir kötülük olarak kaydetmelerini, iyi bir fiile niyet etmesiyle bir sevap, o fiili gerçekleştirmesiyle ondan yedi yüze kadar sevap yazmalarını emrettiği (Buhârî, "Tevhîd", 35), cuma günleri meleklerin camilere gelip giriş sırasına göre insanların alacağı sevapları kaydettikleri (Buhârî, "Cum'a", 24; "Bed'ü'l-halk", 6) belirtilmiştir.

İlmi her şeyi kuşattığı halde Allah'ın amelleri yazmak üzere melekleri görevlendirmesinin insanları sorumluluk gerektiren bütün düşünce, söz ve tutumlarında dikkatli olmaya teşvik etmesi,

kıyâmet günü hesap sırasında dünyada yapılanlarla ilgili somut delillerin bulunması, hakla bâtılın, haklı ile haksızın herkes tarafından belgeleriyle birlikte bilinip ayırt edilmesi gibi hikmetlere bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tevhîd", 35, "Cum'a", 24, "Ezân", 126, "Bed'ü'l-halk", 6; Müslim, "İmân", 203, 204, "Züh'd", 17; Tirmizî, "Da'avât", 129, "İmân", 17; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, II, 328; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXVI, 98; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 228; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXVII, 272; XXXI, 82-83; Kurtubî, *et-Tezkire fi ahvâli'l-mevtâ ve umûri'l-âhire*, Kahire 1407/1987; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, Kahire, ts. (Dâru ihyâi'l-kütübî'l-Arabiyye), IV, 482; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVI, 179-181, 182-184; XXX, 65; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4514-4515; Ahmed Hasan eş-Şeyh, *el-Melâ'ike*, Trablus 1991, s. 41-42; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı* (trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1997, s. 1062-1063.

İLYAS ÜZÜM

KIRAZOĞLU, Ömer (1916-1989)

Yüksek mimar-mühendis,
sanat tarihi hocası.

Kayseri'de doğdu. Babası Kirazzâde H. Ahmed Efendi ile dedesi Ömer Efendi hoca olduğundan ilim muhitinde büyüdü. İlk dinî bilgileri babasından öğrendi. Babasının ticaretle de uğraşması ve zaman zaman İstanbul'da ikamet etmelerinden dolayı ilk ve orta öğrenimini İstanbul ve Kayseri'de tamamladı. Liseyi bitirdikten sonra dinî eğitim almak amacıyla Mısır'a gidip Ezher'de okumak istediye de bu teşebbüsü sonuçsuz kaldı. Bu sırada İstanbul Mühendislik Mektebi'nde (İstanbul Teknik Üniversitesi) asistanlık yapan eski Beşiktaş müftüsü Fuat Çamdibi'nin teşvikiyle bu okula girdi ve 1946 yılında mezun oldu. Talebe iken bazı ulemâ ve me-

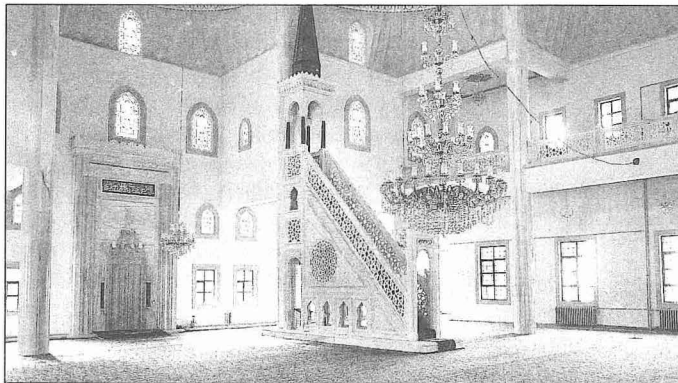
şâyh'in sohbetlerine katılmak suretiyle dinî bilgilerini geliştirdi. Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi, Fâtih Camii imamı Ömer Efendi, Fatih Müftüsü Bekir Hâki Efendi (Yener), Ömer Nasuhi Bilmen, Ali Haydar Efendi, Tâhir Efendi onun feyiz aldığı âlimlerden bazılarıdır.

Yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra Nakşî şeyhlerinden Mahmut Sami Ramazanoğlu'nun kızıyla evlenip Adana'ya yerleşti. Karayolları'nda ve diğer bazı kuruluşlarda mimar-mühendis olarak çalıştı. 1951'de kayınpederi ve ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Burada 1952-1953 yıllarında Ali Kemal Belviranlı ile birlikte aylık *İslâm'ın Nuru* dergisinin yayım çalışmalarına katıldı. Bu dergide gerek kendi adıyla gerekse takma isimle yazı ve şiirler yazarak basın hayatına girdi.

1953'te Mahmut Sami Efendi'nin ardından Şam'a gitti, altı ay kadar kalıp İstanbul'a döndü. 1959 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen Süleymaniye Camii onarımı sırasında şantiye şefliğine tayin edildi. Klasik Osmanlı mimarisine ilgi ve merakı da bu sırada başladı. Ekim 1960'ta görevine son verildiyse de Süleymaniye'yi tanımak suretiyle daha da geliştirdiği klasik mimarinin zevk ve üslûbunu bir taraftan sanat tarihi hocalığı yaparak, diğer taraftan bu üslûp özelliklerini aksettirecek mâbedler inşa ederek yaymaya ve yaşatmaya çalıştı.

Ücretli olarak başladığı İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ndeki İslâm sanatı tarihi hocalığına Aralık 1962'de asaleten tayin edildi. Bu görevin yanı sıra Işık Mühendislik Özel Yüksek Okulu'nda da sanat tarihi okuttu. 1972'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Millî Saraylar başmimarlığına tayin edildiğinden hocalık hayatı ikinci planda kaldı. İstanbul'da bulunan dokuz saray ve kasrın imar sorumluluğunu üstlendi. 1977 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü hocalığından emekli oldu. 1979'da Mahmut Sami Efendi ile birlikte Medine'ye yerleşti. Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'ne bağlı Hac Araştırmaları Merkezi'nde uzman mimar olarak hizmet verdi. Ravza-i Mutahhara'nın onarımında fiilen çalıştı. 19 Temmuz 1989'da Medine'de vefat etti. Cennetü'l-baki'ye defnedildi.

Türkiye içinde ve dışında 200'e yakın cami projesine imza atan Kirazoğlu'nu Cumhuriyet sonrası Türk cami mimarisinde betonarme, kubbeli, revaklı, iç avlulu, revakları mâil çatıyla örtülmüş fevkanî mâbedler inşası çıkırını başlatan ve

Marmara
Üniversitesi
İlahiyat
Fakültesi
Camii
içinden
bir görünüşü